

Tefsir Araştırmaları Dergisi
The Journal of Tafsir Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2023 (Nisan/April)

“Kur’ân dışında benden hiçbir Şey yazmayınız” Rivâyeti ile Hadislerin Yazılmasını Yasaklayan Diğer Rivâyetlerin Tahlil ve Tenkîdi

Analysis and Criticism of the Narration "Do Not Write Anything from me Except the Qur'an" and the Other Narratives That Forbid the Writing of Hadiths

Muhittin DÜZENLİ

Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri, Hadis Anabilim Dalı
Associated Prof. Dr., Ondokuz Mayıs University, Faculty of Theology
Basic Islamic Sciences, Department of Hadith
Samsun, Turkey
mduzenli@omu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-0916-5181>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Arařtırma Makalesi/ Research Article

Geliř Tarihi/Date Received: 08/01/2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 27/04/2023

Yayın Tarihi/Date Published: 30/04/2023

Atıf / Citation: Düzenli, Muhittin. ““Kur’ân dışında benden hiçbir Şey yazmayınız” Rivâyeti ile Hadislerin Yazılmasını Yasaklayan Diğer Rivâyetlerin Tahlil ve Tenkîdi”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/1 (Nisan/April, 2023), 20-42.

<https://doi.org/10.31121/tader.1231250>

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Yayıncı / Published by: Ali KARATAŐ / Türkiye

Öz

Hadisleri yazmanın yasaklandığına ilişkin Hz. Peygamber’den nakledilen rivâyetler kitâbetü’l-hadıs tartış-

masının en önemli dayanakları arasındadır. Bu rivâyetlerin en bilineni “Kur’ân dışında benden hiçbir şey yazmayınız” rivâyeti olmakla birlikte bu rivâyetin dışında hadis kitâbetini yasaklayan başka rivâyetler de bulunmaktadır. Kuşkusuz konuyu sadece bu rivâyetler çerçevesinde ele almak mümkün değildir. Ancak söz konusu rivâyet özelinde Kur’ân dışında sahâbenin ne yazdıkları konusu net değildir. Dolayısıyla “Kur’ân’dan başka bir şey yazmayınız” ifadesinin “Kur’ân dışında hadislerin yazılmasına yönelik” bir yasak mı olduğu hususu da tartışmalıdır. İlk bakışta bu rivâyetteki vurgunun hadislerin Kur’ân ile aynı sayfaya yazılmasının yasaklanmasına yönelik olduğu söylenebilir. Zira hadislerin yazılmasını yasaklayacak bir gerekçe olmadan böyle bir emrin verilmesi pek mümkün değildir. Öte yandan Peygamber’in bu emrinin aksine birçok beyânının olması, yasak talimatının lokal ve belli nedenlere binaen verildiğine işaret etmektedir. Ayrıca rivâyet sahih olarak düşünüldüğünde “Benden Kur’ân’dan başka bir şey yazmayınız” emrinin Kur’ân-ı Kerim’in inzâl döneminde ve bizzat Kur’ân metninin tamamlanmadığı sırada verildiği de gözardı edilmemelidir. Bu hususlara binaen Peygamber’in ifadesinin “Benden Kur’ân’dan başka bir şey yazmayınız” şeklinde çoğul kipiyle aktarılmış olması, bu hadisin Ebû Saîd el-Hudrî ile birlikte başka sahâbîlere de söylenmiş olabileceğine işaret etmektedir. Buna rağmen rivâyet, sahabe tabakasında sadece Ebû Saîd el-Hudrî, tarafından nakledilmiştir. Böylesine önemli bir hususun hem sahâbe hem tabiîn tabakasında tek kişi tarafından nakledilmiş olması düşündürücüdür. Hadisleri yazmanın yasaklandığına dair Hz. Peygamber’den nakledilen [merfû] rivâyetler, toplamda üç farklı sahâbîden gelmiştir. Bunlar Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hureyre ve Zeyd b. Sâbit’ten gelen rivâyetlerdir. İşte bu çalışma, söz konusu rivâyetleri hem isnad hem de metin açısından ele almayı ve değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sözlü Kültür, Yazılı Kültür, Hadislerin Yazılması

Abstract

The narrations transmitted from the Prophet regarding the prohibition of writing hadiths are among the most important bases of the *kitâbat al-badîth* debate. Although most well-known of these narrations is the narration “Do not write anything from me except the Qur’an”, but there are also other narrations that prohibit hadith inscription besides this narration. Undoubtedly, it is not possible to deal with the issue only within the framework of these narrations. However, it is not clear what the Companions wrote, apart from the Qur’an, in the context of the narration in question. Therefore, it is debatable whether the phrase “Do not write anything other than the Qur’an” is a ban on “writing hadiths other than the Qur’an”. At first glance, it can be said that the emphasis in this narration is on the prohibition of writing hadiths on the same page as the Qur’an. It is not possible for such an order to be given without a reason to prohibit the writing of hadiths. In addition, the fact that the Prophet made many statements contrary to this order indicates that the prohibition order was given for local and specific reasons. Moreover, when the narration is considered authentic, it should not be overlooked that the order “Do not write anything but the Qur’an from me” was given during the revelation period of the Qur’an and when the text of the Qur’an itself was not completed. Based on these issues, the fact that the phrase of the Prophet is quoted in the plural form as “Do not write anything but the Qur’an from me” indicates that this hadith may have been said to other Companions along with Abû Saîd al-Khudrî. Despite this, the narration was transmitted only by Abu Said al-Khudri among the Companions. It is thought provoking that such an important issue was conveyed by a single person, both in the Companions and the Tabi’ûn. The narrations reported from the Prophet regarding the prohibition of writing hadiths came from three different Companions in total. These are Abû Saîd al-Khudrî, Abû Hurayrah and Zayd b. Sâbit. Thus, this study aims to handle and evaluate these narrations in terms of both isnad and text.

Keywords: Hadith, Oral Culture, Written Culture, Writing of Hadiths.

Giriş

Hadislerin Hz. Peygamber (sav) döneminde yazılıp yazılmadığı veya yazıldıysa hangi ölçüde ve hangi şartlara binaen bunun gerçekleştiği ile ilgili tartışmalar genelde hadis yazımını yasaklayan ve buna izin veren rivâyetler çerçevesinde yürütülmektedir. Bu nedenle konu ile ilgili rivâyetlerin bir bütünlük içerisinde ve hadis usûlü kriterleri çerçevesinde ele alınması önemlidir. Ancak konu ile ilgili yapılan tartışmalara bakıldığında rivâyetlere yönelik teknik boyutun ihmal edildiği ve konu bütünlüğünün ve söz konusu dönemin sosyo-politik durumu-

nun dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu çalışmada hadislerin yazımı yasaklayan merfû rivâyetlerin isnad ve metin açısından tahlilinin yapılması hedeflenmektedir.

Hadisleri yazmanın yasaklandığına dair Peygamber’den (sav) nakledilen (merfû) rivâyetler, üç farklı sahâbîden gelmiştir. Bunlar Ebû Saîd el-Hudrî (ra) (ö.74/693-94), Ebû Hüreyre (ö.58/678) ve Zeyd b. Sâbit’ten (ö.45/665) gelen rivâyetlerdir.

1. Ebû Saîd el-Hudrî’den (ö.74/693) Nakledilen Rivâyetler

Ebû Saîd el-Hudrî’nin, hadislerin yazımının Hz. Peygamber (sav) tarafından yasaklandığına dair rivâyetlerinin iki farklı formda bize ulaştığı görülür. Bunlardan biri “*Kur’ân dışında benden hiçbir şey yazmayınız*” şeklinde ve bazı lafız farklılıklarıyla birlikte pek çok hadis kaynağında aktarılan rivâyet, diğeri ise Ebû Saîd el-Hudrî’nin Hz. Peygamber’den (sav) hadisleri yazmak için izin istediği ve Hz. Peygamber’in de izin vermediğine dair rivâyetlerdir. Her iki rivâyetin de birçok farklı varyantı ve bu varyantlar arasında lafız açısından bazı ufak metin farklılıkları bulunmakla birlikte, anlam itibarıyla hepsinin aynı olduğu söylenebilir. “*Kur’ân dışında benden hiçbir şey yazmayınız*” rivâyeti, tespit edebildiğimiz kadarıyla 54 farklı isnadla gelmiştir. Bu isnadların bir kısmında zayıf râviler bulunmakla birlikte, 42 tanesinde herhangi bir sorun gözükmemektedir.¹ Rivâyetin ilk geçtiği yer Ahmed b. Hanbel’in (ö.241/855) *Müsned*’i olmuştur;

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، أَخْبَرَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: " لَا تَكْتُبُوا عَنِّي شَيْئًا سِوَى الْقُرْآنِ، وَمَنْ كَتَبَ شَيْئًا سِوَى الْقُرْآنِ فَلْيَمْحُهِ "

...Atâ b. Yesâr’dan (ö.103/721) nakledildiğine göre Ebû Saîd el-Hudrî (ra) (ö.74/693-94) Hz. Peygamber’in (sav) şöyle dediğini nakletmiştir: “*Benden Kur’ân’dan başka bir şey yazmayın. Kim benden Kur’ân’dan başka bir şey yazmışsa onu [derhal] imha etsin.*”²

Ahmed b. Hanbel, rivâyeti beş farklı tarîk ile nakletmiştir. Yukarıda zikrettiğimiz İsmail b. Uleyye (ö.193/808) râvisi dışında aynı hadisi Hemmâm b. Yahyâ’dan, Şuayb b. Harb (ö.197/812), Yezîd b. Hârûn (ö.206/821), Ebû Ubeyde (ö.190/805) ve Affân b. Müslim (ö.220/835) isimli râviler aracılığı ile almıştır.³

Söz konusu rivâyetlerin metinlerinde ufak bazı lafız değişiklikleri dışında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Şuayb b. Harb’dan nakledilen rivâyette metin “*لَا تَكْتُبُوا عَنِّي شَيْئًا*” şeklinde gelmişken⁴, Ebû Ubeyde’nin rivâyetinde ise “*لَا تَكْتُبُوا عَنِّي شَيْئًا إِلَّا الْقُرْآنَ*” şeklinde nakledilmiştir.⁵ Kısaca ifade etmemiz gerekirse rivâyetin metinlerinde dikkati çeken ciddi bir fark-

¹ Rivâyetin isnad ve metinlerini verirken hicrî dördüncü ve beşinci asra kadar telif edilen eserleri dikkate aldığımızı, gerektiğinde daha sonraki asırlarda telif edilen eserlere de yer verdiğimiz belirtmeliyiz. Rivâyetin rüm tarihleri bu bağlamda cevâmiu’l-kelîm programı vasıtasıyla incelenmiş ve her bir rivâyetin isnadında bulunan râvilerin cerh ve ta’dîl durumlarına tek tek bakılmıştır. Bu bilgilerin ve söz konusu tarihlerin burada tümüyle verilmesi makalenin hacmini oldukça artıracığından burada sadece belli tarihlerine işaret edilmekle yetinilmiştir.

² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şu’ayb el-Arnaût - Âdil Mürşid (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001), 17/149.

³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 17/149, 151, 443; 18/94.

⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 17/151.

⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 17/443.

lılık bulunmamaktadır. Rivâyet, Ahmed b. Hanbel'den sonra Dârimî'nin (ö.255/869) eserlerinde hemen hemen aynı lafızlarla şu şekilde nakledilmiştir;

أَخْبَرَنَا زَيْدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا هَمَّامٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ قَالَ: "لَا تَكْتُبُوا عَلَيَّ شَيْئًا إِلَّا الْقُرْآنَ، فَمَنْ كَتَبَ عَلَيَّ شَيْئًا غَيْرَ الْقُرْآنِ، فَلْيَمْحُهُ "

Atâ b. Yesâr'dan (ö.103/721) nakledildiğine göre Ebû Saîd el-Hudrî (ra), (ö.74/693-94) Hz. Peygamber'in (sav) şöyle dediğini nakletmiştir: *"Benden Kur'an'ın dışında bir şey yazmayın. Kim benden Kur'an'dan başka bir şey yazmışsa onu [derhal] imha etsin."*⁶

Üçüncü olarak Müslim (ö.261/875), rivâyeti biraz değişik lafızla eserine şu şekilde almıştır;

حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ الْأَزْدِيُّ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: " لَا تَكْتُبُوا عَلَيَّ، وَمَنْ كَتَبَ عَلَيَّ غَيْرَ الْقُرْآنِ، فَلْيَمْحُهُ وَحَدِّثُوا عَلَيَّ، وَلَا حَرَجَ وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ "، قَالَ هَمَّامٌ: أَحْسِبُهُ، قَالَ: مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

...Atâ b. Yesâr'dan (ö.103/721) nakledildiğine göre Ebû Saîd el-Hudrî (ra) (ö.74/693-94), Hz. Peygamber'in (sav) şöyle dediğini nakletmiştir: *"Benden [hiçbir şey] yazmayınız. Kim benden Kur'an'dan başka bir şey yazdıysa onu [derhal] imha etsin. Benden hadis nakledebilirsiniz. Bunda herhangi bir sakınca yoktur. Ama her kim benim üzerimden kasten yalan söylerse (Hemmâm, "Zeyd b. Eslem'in bana "kasıtlı olarak" dediğini zannediyorum" diyerek rivâyeti bu şekilde aktarmıştır) cehennemdeki yerini hazırlasın."*⁷

Nesâî (ö.303/916), aynı rivâyeti Hemmâm'dan Affân b. Müslim kanalıyla şu şekilde aktarmıştır;

وَأَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ الْعَبَّاسِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: ثنا عَفَّانُ، قَالَ: ثنا هَمَّامٌ، قَالَ: ثنا زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ وَقَالَ مُحَمَّدٌ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: " لَا تَكْتُبُوا عَلَيَّ شَيْئًا غَيْرَ الْقُرْآنِ، وَقَالَ مُحَمَّدٌ: إِلَّا الْقُرْآنَ، فَمَنْ كَتَبَ عَلَيَّ شَيْئًا غَيْرَ الْقُرْآنِ فَلْيَمْحُهُ "

Atâ b. Yesâr'dan (ö.103/721) nakledildiğine göre Ebû Saîd el-Hudrî (ra), (ö.74/693-94) Hz. Peygamber'in (sav) şöyle dediğini nakletmiştir: *"Benden Kur'an dışında hiçbir şey yazmayınız. Kim benden Kur'an'dan başka bir şey yazdıysa onu [derhal] imha etsin."*⁸

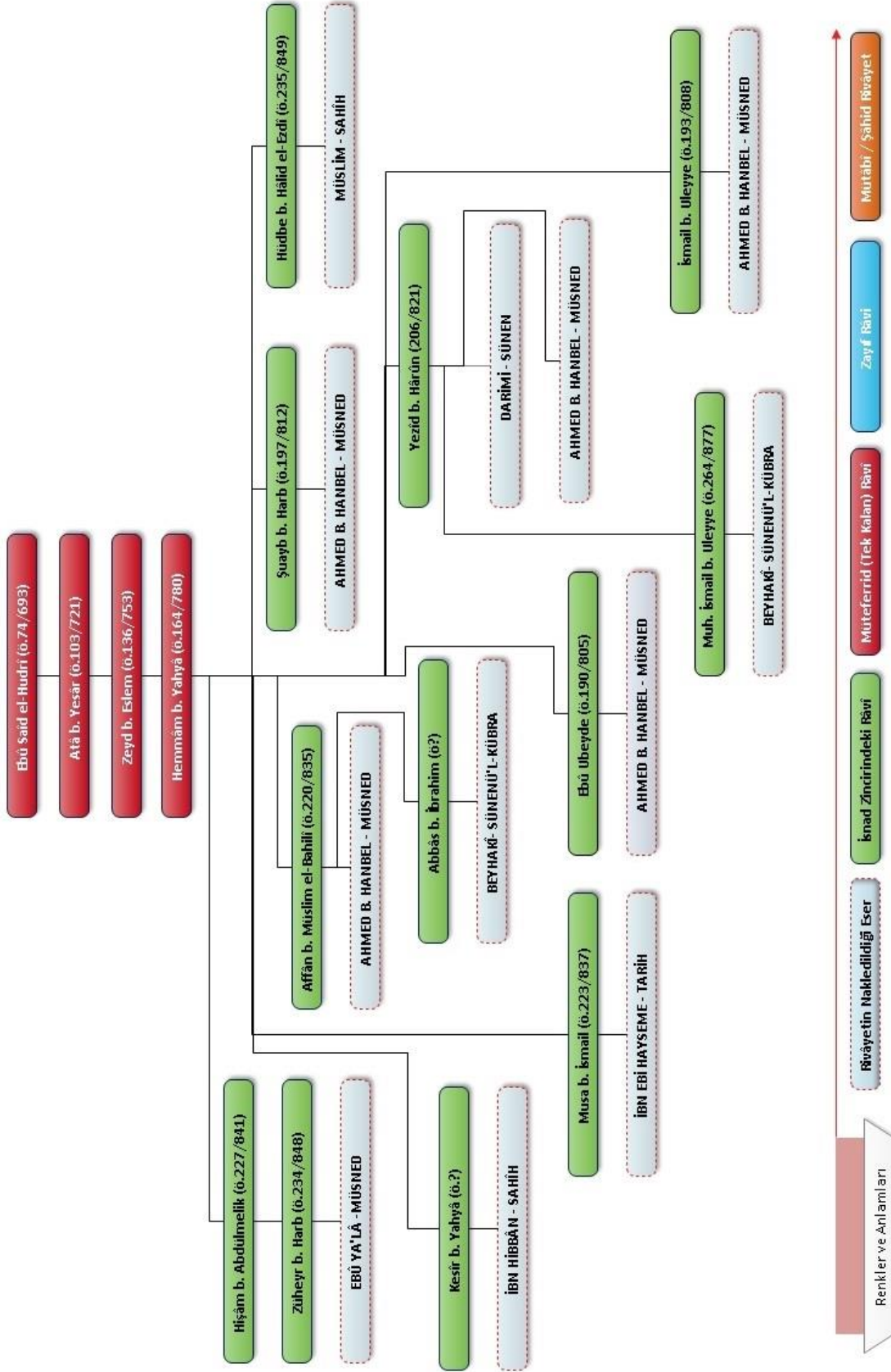
Rivâyet, Müslim'den (ö.261/875) sonra birçok kaynakta farklı isnadlarla zikredilmiştir.⁹ Ancak rivâyetin metinlerinde çok ciddi farkların bulunmadığı görülmekte ve rivâyetin tüm tarîkleri (hicrî dördüncü yüzyıla kadar) tetkik edildiğinde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

⁶ Dârimî, *es-Sünen*, ed. Huseyn Selîm Esed ed-Dârânî (Kahire: Dâru'l-Muğni, 2000), "Mukaddime", 42.

⁷ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmiu's-sahih* (Riyâd: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyeye, 1998), "Zühd", 53/72.

⁸ Nesâî, *es-Sünenul'l-kubrâ*, thk. Hasan Abdulmun'im eş-Şelebî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 7/254.

⁹ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Takyidü'l-ilm* (Beyrut: Dâru lhyâi's-Sünneti'n-Nebeviyye, 1974), 29-31; Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrekü ala's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ' (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 1/127; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'la el-Mevsilî* (Beyrut: Dâru't-Te'sil, 2017), 2/163; Beyhakî, *el-Medhal ilâ 'ilmi's-Sünen*, thk. Muhammed Avvâme (Kâhire: Dâru'l-Yüsr, 2017), 405; İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibban el-Müsnedü's-sahih ale't-tekâsim ve'l-envâ'* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2013), 3/313; Bez-zâr, *el-Bahru'z-zehhâr (Müsnedü'l-Bezzâr)*, thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Âdil b. Sa'd, Sabrî Abdulhâlik (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009), 15/277.

İsnad şemasında da görüldüğü üzere, rivâyet bütün kaynaklarda *Ebû Saîd el-Hudrî - Atâ b. Yesâr - Zeyd b. Eslem* isnâdı ile nakledilmekte, Hemmâm b. Yahyâ sonrası rivâyetin tarîkleri çoğalmaktadır. Rivâyeti Hz. Peygamber'den (sav) nakleden sahâbî Ebû Saîd el-Hudrî'nin (ö.74/693-94) Hicretten sonra Medine'de Müslüman olduğu ve Uhud Gazvesi'ne katılmak için Hz. Peygamber'in huzuruna çıktığı zaman on üç yaşında olduğu dikkate alındığında,¹⁰ rivâyetin vürûd tarihinin en azından hicretin 3. yılından sonrasına denk geldiği söylenebilir.

Rivâyetin isnâdında teknik olarak problem olmamakla birlikte, böylesine önemli bir hususun sadece tek bir sahâbî tarafından nakledilmiş olması ilginçtir. Üstelik rivâyetin tüm tarîklerinde Hz. Peygamber'in (sav) ifadesinin “*Benden Kur'ân'dan başka bir şey yazmayınız*” (لا تَكْتُبُوا عَلَيَّ) şeklinde çoğul kipiyle aktarılmış olması, bu hadisin Ebû Saîd el-Hudrî ile birlikte başka sahâbîlere de söylenmiş olabileceğine işaret etmektedir. Buna rağmen rivâyet, sahabe tabakasında sadece Ebû Saîd el-Hudrî, tabiîn tabakasında da yine sadece Atâ b. Yesâr tarafından nakledilmiştir. Böylesine önemli bir hususun nakledildiği bir rivâyette hem sahâbe hem de tabiîn tabakasında mutlak teferrüdün meydana gelmesi (hem sahâbe hem tabiîn tabakasında tek kişi tarafından nakledilmiş olması) düşündürücüdür. Bütün bu soru işaretlerine rağmen, rivâyetin sıhhatine yönelik muhaddisler arasında bir tartışma olmadığını söylememiz gerekir. Nitekim el-Hâkim en-Nisâbûrî (ö.405/1014), rivâyetin hem Buhârî hem de Müslim'in şartlarına uyduğu halde eserlerinde nakletmedikleri *sahîh* hadislerden olduğunu ifade ederek rivâyetin sıhhatine vurgu yapmıştır.¹¹ Ancak Hâkim'in bu ifadesinin aksine İbn Hacer (ö. 852/1449) “*Benden Kur'ân'dan başka bir şey yazmayınız. Kim Kur'ân'ın dışında benden bir şey yazdıysa onu [derhal] imha etsin*” ifadesinin Buhârî ve başka âlimlere göre Ebû Saîd'in [şahsî] bir beyanı olduğunu (*mevkûf*) ve Hz. Peygamber'e (sav) yanlışlıkla nispet edildiğini ifade etmiştir.¹² Buhârî'nin söz konusu hadisi *Sahîh*'inde nakletmemiş olmasının gerekçesi de bu olmalıdır. Fakat genel kanaatin aksi yönde olduğunu ve söz konusu rivâyetin sıhhatine yönelik bir endişenin bulunmadığını da belirtmemiz gerekir.¹³

Söz konusu rivâyetin *sahîh* olduğunu dikkate aldığımızda, bu emrin hadislerin Kur'ân ile aynı sahîfe veya yazı malzemesi üzerine yazılmasına yönelik bir yasak olduğu -her ne kadar rivâyetin metninde buna açık bir şekilde işaret edilmemiş olsa da- söylenebilir. Zira hadislerin yazılmasını yasaklayacak bir gerekçe olmadan böyle bir emrin verilmesi pek mümkün görünmemektedir. Hz. Peygamber'in (sav) bu emrinin aksine birçok beyânının olması, yasak talimatının lokal ve belli nedenlere binaen verildiğine işaret etmektedir. Ayrıca bu rivâyet *sahîh* olarak değerlendirildiğine göre “*Benden Kur'ân'dan başka bir şey yazmayınız*” emrinin Kur'ân-ı Kerîm'in inzâl döneminde ve bizzat Kur'ân metninin tamamlanmadığı sırada verildiği de gözardı edilmemelidir. Bu rivâyetin içeriğinde hadislerin yazılmasını engelleyen hiç-

¹⁰ Raşit Küçük, “Ebû Saîd el-Hudrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/223.

¹¹ Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek*, 1/216.

¹² Bk. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1959), 1/208.

¹³ Bk. Ahmet Yücel, “Hadislerin Yazılmasıyla İlgili Rivayetlerin Tenkit ve Değerlendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16-17 (2014), 98.

bir geçerli sebep bulunmadığı gibi bu yasağı umûmi bir yasak olarak değerlendirmek de doğru değildir.¹⁴

Öte yandan dikkat edilirse rivâyetlerin hiçbirinde, Kur’ân dışında sahâbenin ne yazdıkları konusu net değildir. Dolayısıyla “*Kur’ân’dan başka bir şey yazmayınız*” ifadesinin “Kur’ân dışında hadislerin yazılmasına yönelik” bir yasak mı olduğunu veya Hz. Peygamber’in (sav) bir başka hususu mu kastettiğini, en azından bu rivâyet özelinde anlamamız mümkün değildir. Zira, Hz. Peygamber (sav) bizzat kendisi, çeşitli yerlere, çoğu itikat ve ibâdet esaslarını anlatan mektuplar göndermiştir. Hz. Peygamber’in (sav) Bizans imparatoruna, Acem kirasına, Habeşli Necâşî’ye yazmış olduğu mektuplar herkes tarafından bilinmektedir.¹⁵ Bu mektupların bir kısmının orjinalleri günümüze kadar ulaşmıştır.¹⁶ Bunların dışında yazılmış yüzlerce vesika daha vardır ki, bu vesikaların yazılış sebepleri yahut konuları birbirinden farklıdır. Yeni anlaşmalar veya daha önce yapılmış anlaşmaların yenilenmesi, İslam’a dâvet mektupları, memur tayinleri ve memurların işleri yürütürken uymaları gerekli esaslar, eman ve tavsiye mektupları... İşte bir kısmı zamanımıza kadar ulaşan bu vesikalar hadislerin bize kadar naklinde önemli bir rol üstlendiği gibi, hadislerin Hz. Peygamber döneminde yazıldığına ve yazı malzemelerinin varlığına işaret eden hususlardır.¹⁷ Hatta gönderilen bu mektuplarda Resûlullah’ın mührünün de, hicretin altıncı yılından itibaren kullanıldığı bilinmektedir; Resûl-i Ekrem Kısra, Kayser ve Necâşî gibi yabancı devlet başkanlarına mektup yazmak istediğinde, kendisine onların mühürsüz mektupları okumadıkları hatırlatılmış, o da yuvarlak siyah akik taşlı gümüş bir mühür (yüzük) edinmiştir.¹⁸ Ashâbın bir kısmının bu mektupların yazımında Hz. Peygamber tarafından görevlendirilmiş olduğu ve “kâtiplik” şeklinde adlandırılan bir mesleğin ilk örneklerinin bu dönemde ortaya çıktığı bilinmektedir.¹⁹ Nitekim Zeyd b. Sâbit hükümdarlara yazılan mektuplarla, Hz. Ali antlaşmalarla, Muğire b. Şu’be ortaya çıkan ihtiyaçlarla, Hâlid b. Saîd b. Âs Hz. Peygamber’e arzedilen hususlarla, Abdullah b. Erkam akid ve borçlarla, Muaykib b. Ebû Fâtıma ganimetlerle ve Huzeyfe b. Yemân zekât işleriyle ilgilenen kâtiplerden bazılarıydı. Resûl-i Ekrem’in kâtiplerden birinin yokluğunda yerine görevlendirdiği Hanzale b. Rebî’, “kâtip” lakabıyla tanınmıştı.²⁰

Kısaca söylememiz gerekirse Ebû Saîd el-Hudrî’den nakledilen bu rivâyetlerdeki yasağın, hadislerin yazılmasına yönelik umûmi bir yasak olarak değerlendirilmesi hem hadisin

¹⁴ Cemal Ağırman, “Hadis Edebiyatının İntikal Safhaları ve Kitâbet Meselesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001), 159.

¹⁵ Muhammed Hamidullah, *Mecmuatü’l-vesâiki’s-siyâsiyye li’l-ahdi’n-nebevî ve’l-hilâfe* (Beyrut: Dârü’-Nefâis, 1983), 118-120.

¹⁶ Bk. Muhammed Hamidullah, *Hazreti Peygamberin Altı Orjinal Diplomatik Mektubu [Bütün Eserleri; 2]*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 1990); İbrahim Halil Er, *Hz. Muhammed’in (sav) Mektupları* (İstanbul: Mevsimler Kitap, 2017).

¹⁷ Geniş bilgi için Bk. İmtiyaz Ahmed, *Delâilü’l-tevsiki’l-mübekkir li’s-sünne ve’l-hadis* (Karaçi: Câmiatü’d-Dirâsâti’l-İslâmiyye, 1990), 368-391.

¹⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiu’s-sahih* (Riyâd: Beytü’l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998), “Libâs”, 77/52; Müslim, *el-Câmiu’s-sahih*, “Libâs” 37/56, 58.

¹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdûs b. Abdillâh el-Ceşşiyârî, *Kitâbü’l-vüzerâ’ ve’l-küttâb*, ed. Mustafa es-Sekka v.dğr. (Kahire: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, 1937), 12-14.

²⁰ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Kâtip”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/49.

muhtevâsı hem de tarihi gerçeklerle örtüşmemektedir. O halde bu rivâyetten, Hz. Peygamber'in söz konusu nehiy ifadesini vahiylerin yazılı olduğu sayfalar için kullanmış olabileceğini ve âyetlerin yazılı olduğu sahîfelere bir başka şeyin yazılmaması talimatını verdiği anlaşılacaktır.

Ebû Saîd el-Hudrî'den bu konuda nakledilen bir başka rivâyet onun, Hz. Peygamber'den (sav) hadisleri yazmak amacıyla izin istediği ve kendisine izin verilmediğine ilişkin rivâyettir. Bu rivâyetin nakledildiği en erken kaynak, Tirmizî'nin (ö.279/893) *Sünen*'i olmuştur;

حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكَيْعٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ، قَالَ اسْتَأْذَنَّا النَّبِيَّ فِي الْكِتَابَةِ فَلَمْ يَأْذُنْ لَنَا، قَالَ أَبُو عَيْسَى: وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ أَيْضًا عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، رَوَاهُ هَمَّامٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ

...Zeyd b. Eslem'in Atâ b. Yesâr'dan (ö.103/721) naklettiğine göre göre Ebû Saîd el-Hudrî (ra) (ö.74/693-94) şöyle demiştir: “[Hadisleri] yazmak için Hz. Peygamber'den izin istedik, bize izin vermedi.”²¹

Dârimî (ö.255/869) *Sünen* adlı eserinde aynı rivâyeti, hemen hemen aynı lafızlarla Süfyân b. Uyeyne'den (ö.198/814) şu şekilde nakledilmiştir;

أَخْبَرَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّهُمْ اسْتَأْذَنُوا النَّبِيَّ فِي أَنْ يَكْتُبُوا عَنْهُ " فَلَمْ يَأْذُنْ لَهُمْ "

Zeyd b. Eslem'in Atâ b. Yesâr'dan (ö.103/721) naklettiğine göre, Ebû Saîd el-Hudrî (ra) (ö.74/693-94) şöyle demiştir: “[Hadisleri] yazmak için Hz. Peygamber'den izin istediler, onlara izin vermedi.”²² Ebû Ca'fer Muhammed b. Süleymân Luveyn'in (ö.245/860) *el-Cuz'* adlı eserinde ise aynı rivâyet, yine Süfyân b. Uyeyne'den “Hz. Peygamber'den [hadisleri] yazmak için izin istedim, fakat bana izin vermekten kaçındı”²³ şeklinde nakledilmiştir.

Rivâyet, zikrettiğimiz bu eserlerin dışında başka kaynaklarda da nakledilmekte ve farklı isnad sayısı toplam onbeş sayısına ulaşmaktadır.²⁴ Bu isnadların dokuzu isnadlarında tenkit edilmiş râvilerin bulunması nedeniyle *zayıf* olarak değerlendirirken, iki tanesi *hasen*, az önce zikrettiğimiz üç tanesi de *sahîh* isnadlarla nakledilmişlerdir.²⁵ Rivâyetin tüm tarîkleri (hicrî dördüncü yüzyıla kadar) tetkik edildiğinde, karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır;

²¹ Muhammed b. İsâ Tirmizî, *es-Sünen* (Riyâd: Beytül-Efkâr ed-Düveliyeye, 1998), “İlim”, 38/11.

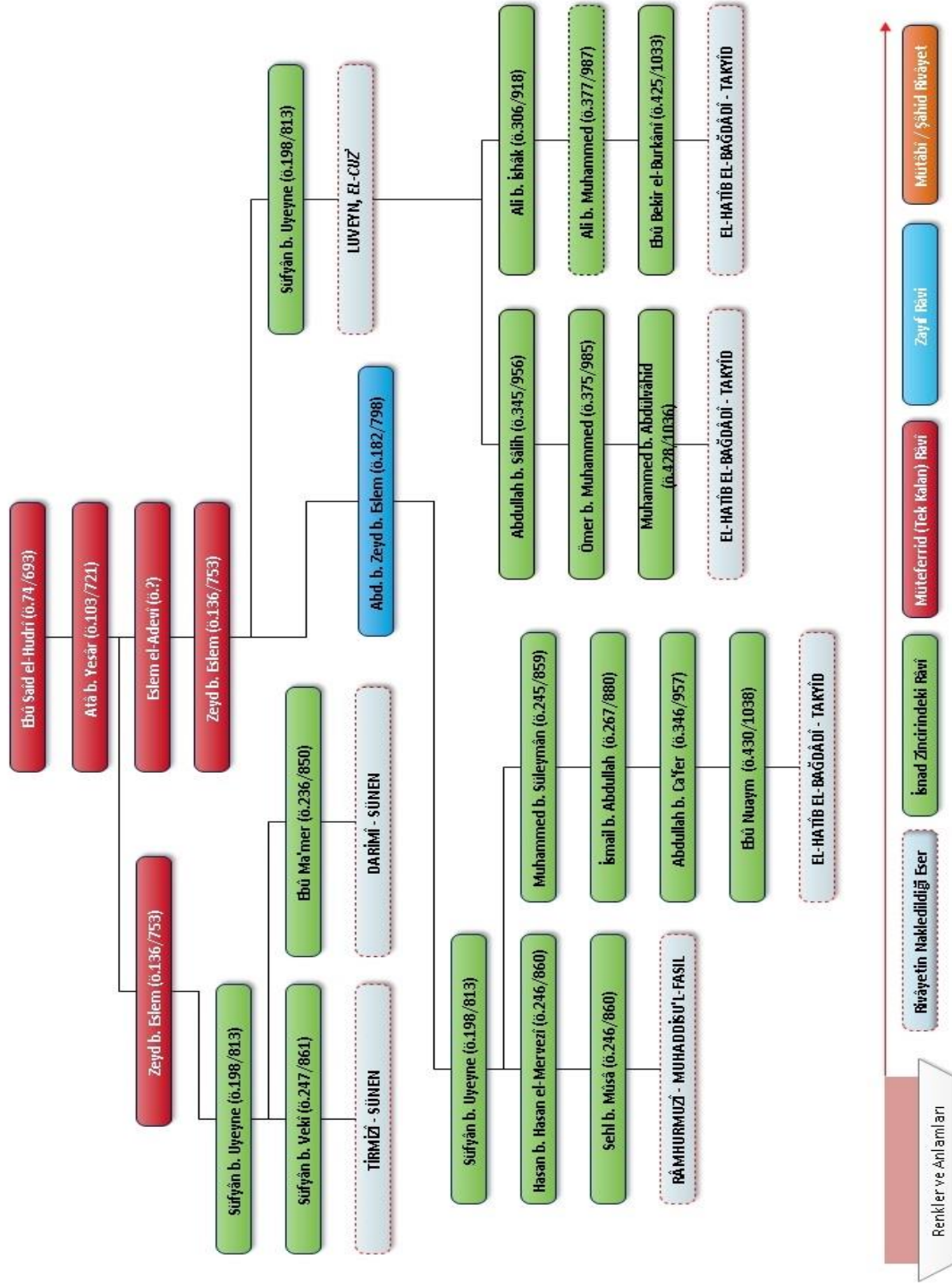
²² Dârimî, *es-Sünen*, “Mukaddime”, 42.

²³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Süleymân b. Habîb el-Esedî Luveyn, *el-Cuz'*, thk. Ebû 'Abdurrahmân Mes'ad b. 'Abdulhamîd es-Sa'denî (Riyâd: Edvâ'u's-Selef, 1997), 69.

²⁴ Diğer tarîkler için Bk. el-Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdü'l-'ilm*, 32; Ebu Hafs Ömer b Ahmed b Osman el-Bağdâdî İbn Şahin, *en-Nasîh ve'l-mensuh mine'l-hadis*, thk. Semîr b. Emîn ez-Zuheyrî (Zerka: Mektebetü'l-Menâr, 1998), 471; Ebû'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Alî b. Ahmed el-Makdisî İbnu'l-Kayserânî, *Zahîratu'l-Huffâz mine'l-Kâmil l'İbni 'Adiyy*, thk. Abdurrahman el-Feryevâî (Riyâd: Dâru's-Selef, 1996), 1/391; Ebû'l-Haccâc Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman Mizzi, *Tuhfetü'l-eşraf bi-ma'rifeti'l-etrâf* (Bombay: Dâru'l-Kayyime, 1966), 3/408.

²⁵ Sözlükte “sıhhatli ve sağlam” anlamına gelen *sahîh* kelimesi, terim olarak adâlet ve zabt sahibi râvilerin kendileri gibi adâlet ve zabt sahibi râvilerden muttasıl bir senedle rivayet ettikleri şâz ve muallal olmayan hadisi ifade eder. *Sahîh* kelimesi ceyyid, müstakim, sâbit, nebîl, sâlih ve mahfûz ile birlikte hadis çeşitleri arasında en üstün derecede bulunan hadisin adı olmuştur. Bk. Mehmet Efendioğlu, “Sahih”, Türkiye Diyanet

Vakfi İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/523; Sözlükte “güzel olmak” anlamına gelen hüsn kökünden türemiş bir isim olan *hasen* kavramı ise “iyi, güzel” demektir. Terim olarak genel kabule göre, “sahih hadisin şartlarını taşımakla beraber râvisinin zabtı sahih hadisin râvisine nisbetle daha az olan hadis” anlamında kullanılmaktadır. Buna göre *hasen*, sahîh hadisle zayıf hadis arasında, ancak sahihe daha yakın konumda bulunmaktadır. Bk. Mücteba Uğur, “Hasen”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/374; Sahih veya hasen hadisler için gerekli özelliklerden en az birini taşımayan, dolayısıyla hasen mertebesine ulaşamayan rivayetlere ise zayıf (zaîf) denir. Râviler hakkında ise bu kelime cerh ifade eden bir sıfat olarak kullanılır. Bk. Mahmut Demir - Mehmet Emin Özafşar, “Zayıf”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/157.

Rivâyetin *Takyîdü'l-ilm* adlı eserde geçen varyantları (üç adet) bütün kaynaklarda *Ebû Saîd el-Hudrî - Atâ b. Yesâr – Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem* isnâdı ile nakledilmekte ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem sonrası rivâyetin tarîkleri çoğalmaktadır. Ancak rivâyetin bu ve diğer tüm isnadlarında bulunan Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem (ö.182/798) isimli râvi, ricâl değerlendirilmelerinde *münker* hadis nakletmekle itham edilen zayıf bir râvidir.²⁶ Muhaddisler, onun zayıf bir râvi olduğunda ittifak etmişlerdir. Hâkim en-Neysâbûrî ve Ebû Nu'aym'ın ifadesine göre Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem, uydurma hadisler rivâyet eden (metrûk) râvilerden biridir.²⁷ Yine İbn Hibbân'ın ifade ettiğine göre o, "Hadîsleri bilmeden ters yüz eder, munkatî' (isnâdı kopuk) olan hadîsleri, isnâdı tam olan rivâyetler ile karıştırırdı. Bu nedenle de Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem, (hadisleri) terkedilmeye lâyık râvilerden biridir."²⁸ Zikredilen bu gerekçelerle rivâyetin bu isnad ile zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır.

Biraz önce zikrettiğimiz üzere rivâyet, Tirmizî ve Darîmî'de, diğer tariklerde zayıf râvi olarak kabul edilen râvi olmadan onun babası Zeyd b. Eslem'den aktarılmıştır. Dolayısıyla *Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem* isnâdı ile nakledilen rivâyetler zayıf olarak telakki edilmekle birlikte diğer iki tarikte en azından bu yönüyle herhangi bir sorun gözükmemektedir. Bununla beraber Dârimî ve Tirmizî'nin naklettiği rivâyetlerin senedinde yer alan Süfyân b. Uyeyne'nin müdellis²⁹ olması sebebiyle bu rivâyetlerin sahîh olmayacağı ifade edilmiştir. Ancak müdellis râvilerin semâya delâlet eden "semia" ve "haddesenâ" gibi lafızlarla yaptıkları rivâyetlerin sahîh kabul edileceği, muhaddislerin çoğu tarafından benimsenen bir görüştür.³⁰ Süfyân b. Uyeyne'nin Tirmizî'deki rivâyetinde tedlîse delâlet eden "an" lafzını zikretmiş olmasına (سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ) rağmen, Dârimî'nin kaydında *haddesenâ* sîgasını kullandığı dikkate alınırsa (عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ), onun söz konusu rivâyette tedlîs yapmadığı söylenebilir.³¹ A'zamî (1930-2017) gibi araştırmacıların da zayıf olarak kabul ettikleri bu rivâyet³² biraz önce de ifade ettiğimiz üzere Tirmizî ve Darîmî tarafından isnâdında herhangi bir sorun olmadan nakledilmiştir.

Söz konusu rivâyetlerde bulunan bu ve benzeri zayıflıkların olduğu durumlarda, başka karînelere de bakılması gerekir. Örneğin; rivâyetin Tirmizî'de geçen versiyonunda "[Hadisleri] yazmak için Hz. Peygamber'den izin istedik, bize izin vermekten kaçındı" ile Dârimî'nin

²⁶ Buhârî, *et-Tarihü'l-evsat*, thk. Teysîr b. Sa'd, Yahyâ b. Abdullâh (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 2005), 4/930; Buhârî, *ed-Duafâ'u's-Sağîr*, thk. Ebû Abdullâh Ahmed b. İbrahim b. Ebî'l-Ayneyn (Dimyat: Mektebetu İbn Abbâs, 2005), 64; İbn Adî, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavved (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 5/108; el-Ukaylî, *ed-Du'afâu'l-kebîr*, thk. Abdulmut'î Emîn Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1984), 2/60.

²⁷ İbn Arrâk, *Tenzihu's-şerîati'l-merfûa ani'l-ahbâri's-şenîati'l-mevdû'a*, thk. Abdulvahhâb Abdullatîf-Abdullah Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1399), 1/78.

²⁸ İbn Hibbân, *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn*, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi (Riyâd: Dâru's-Sümeiyî, 2000), 11/22.

²⁹ Sözlükte "bir şeyin kusurunu gizlemek" anlamındaki *tedlîs* terim olarak "râvinin, görüşmediği ya da görüştüğü halde kendisinden hadis işitmediği hocasından işittiği zannını uyandıracak biçimde rivâyette bulunması" demektir. Tedlîs yapan râviye müdellis, tedlîsle rivâyet edilen hadise müdelles denir. Bk. Bünyamin Erul, "Tedlîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/262.

³⁰ Yücel, "Hadislerin Yazılmasıyla İlgili Rivayetler", 96; Ahmet Yücel, *Hadîs İstulâhlarının Doğuşu ve Gelişimi Hicri İlk Üç Asır* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996), 168.

³¹ Yücel, "Hadislerin Yazılmasıyla İlgili Rivayetler", 96.

³² Muhammed Mustafa A'zamî, *Dirâsât fi'l-hadisi'n-nebevî* (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1980), 1/77.

naklettiği tarihte “[Hadisleri] yazmak için Hz. Peygamber’den izin istediler, onlara izin vermedi” ifadeleri, bu izin talebinin sadece Ebû Saîd el-Hudrî tarafından değil, diğer sahâbiler tarafından da Hz. Peygamber’e (sav) iletildiği izlenimini vermektedir. Bütün bu bilgiler çerçevesinde, rivâyetin bir önceki rivâyette olduğu gibi sahâbe tabakasında başka sahâbiler tarafından da nakledilmiş olması beklenen bir sonuçtur. Buna rağmen rivâyet, hem sahâbe hem tabiîn tabakasında sadece tek bir kişiden nakledilmiş ve bu noktada “mutlak teferrüd” vasfına sahip olmuştur. Teferrüd vasfı tek başına bir rivâyetin sıhhatini giderebilecek bir neden olmasa da, diğer karînelerle birleştğinde bu rivâyetin sahîh sınırları içerisinde mütalaa edilmesini zorlaştırmaktadır. Zira, Hz. Peygamber’in her tavrını büyük bir hassasiyetle en ince ayrıntısına kadar aktaran sahâbenin -şâyet bu hadis Ebû Saîd el-Hudrî dışında başka kimseler tarafından da işitilmiş ise- bu hadisi de nakletmiş olmaları gerekirdi. Diğer taraftan Ebû Said el-Hudrî kendisinden hadisleri yazmak için izin isteyen diğer sahâbilerle vermiş olduğu cevapların hiçbirinde Hz. Peygamber’in (sav) hadis yazımını yasakladığına vurgu yapmamış, sadece Kur’ân gibi bir kitap haline getirilmesine yönelik endişesine işaret ederek “Biz Allah Resulünden nasıl ezberlediysek, siz de bizden öylece ezberleyin” (اِحْفَظُوا عَنَّا كَمَا حَفِظْنَا) cevabını vermiştir.³³

2. Ebû Hureyre’den (ö.58/678) Nakledilen Rivâyetler

Ebû Hureyre’den, hadis yazma yasağına ilişkin tek bir rivâyet nakledilmiştir. Ancak kaynaklara bakıldığında söz konusu rivâyetin farklı anlatımları bulunmaktadır. Rivâyetin geçtiği en erken kaynak olarak Ahmed b. Hanbel’in *Müsned* adlı eseri ile karşılaşmaktayız:

حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: كُنَّا فُعُودًا نَكْتُبُ مَا نَسْمَعُ مِنَ النَّبِيِّ فَخَرَجَ عَلَيْنَا، فَقَالَ: " مَا هَذَا تَكْتُبُونَ؟ "، فَقُلْنَا: مَا نَسْمَعُ مِنْكَ، فَقَالَ: " أَكْتُابٌ مَعَ كِتَابِ اللَّهِ؟ " فَقُلْنَا: مَا نَسْمَعُ، فَقَالَ: " أَكْتُابٌ غَيْرُ كِتَابِ اللَّهِ؟ أَمْ حِضُّوا كِتَابَ اللَّهِ وَأَخْلَصُواهُ "، قَالَ: فَجَمَعْنَا مَا كَتَبْنَا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، ثُمَّ أَحْرَقْنَاهُ بِالنَّارِ، قُلْنَا: أَيُّ رَسُولِ اللَّهِ أَنْتَ حَدَّثَ عَنْكَ؟، قَالَ: " نَعَمْ تَحَدَّثُوا عَنِّي وَلَا حَرَجَ، وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ "، قَالَ: فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنْتَ حَدَّثَ عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ؟، قَالَ: " نَعَمْ، تَحَدَّثُوا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا حَرَجَ، فَإِنَّكُمْ لَا تَحَدَّثُونَ عَنْهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا وَقَدْ كَانَ فِيهِمْ أَعْجَبَ مِنْهُ "

...Atâ b. Yesâr’dan (ö.103/721) nakledildiğine göre Ebû Hureyre (ö.58/678) şöyle demiştir: “Hadisleri yazdığımız bir sırada Hz. Peygamber (sav) yanımıza çıkıp geldi ve “*Bu yazdığımız şeyler nedir?*” diye sordu. Biz de: ‘Senden duyduğumuz hadislerdir’ dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “*Allah’ın Kitabı’nın yanında başka bir kitap daha öyle mi? Allah’ın Kitabı’na yoğunlaşın, derinleşin ve ona karşı hâlis olun.*” Ebû Hureyre (ra) dedi ki: “Bunun üzerine [yazılanları] bir tepede toplayıp ateşe attık.” [Ebû Hureyre, sözlerine şöyle devam etti]; “Ey Allah’ın Elçisi! Senden hadis nakledelim mi?” diye sorduk. Hz. Peygamber (sav) şöyle cevap verdi: “*Benden hadis nakletmenizde herhangi bir sakınca yoktur. Ama her kim benim üzerimden yalan söylerse cehennemdeki yerini hazırlasın.*” “İsrailoğullarından nakilde bulunalım mı?” diye sorduğumuzda ise “*Nakledin bunda bir sıkıntı yoktur. Onlardan ne nakletseniz daha tuhafını onlarda bulursunuz*” şeklinde cevap verdi.”³⁴

³³ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, thk. Sa’d b. Nâsır eş-Şetrî (Riyad: Dâru Kunûzi İşbilîyâ, 2015), 14/457; Beyhakî, *el-Medhal*, 405.

³⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 17/156.

Ahmed b. Hanbel'den sonra çok ilginç bir şekilde rivâyetin beşinci asra asra kadar sadece el-Hatîb el-Bağdâdî'nin *Takyîdü'l-ilm* adlı eserinde nakledildiğini görmekteyiz.³⁵ Söz konusu eserde bu rivâyet dört farklı isnad³⁶ ve birbirine çok yakın üç farklı metinle şu şekilde nakledilmiştir;

وَأَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي جَعْفَرٍ الْقَطِيعِيُّ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُظَفَّرِ، حَدَّثَنَا قَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّا الْمُطَّرِّزُ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَهْلِ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ: حَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَنَحْنُ نَكْتُبُ الْأَحَادِيثَ، فَقَالَ: " مَا هَذَا الَّذِي تَكْتُبُونَ؟ قُلْنَا: أَحَادِيثَ نَسْمَعُهَا مِنْكَ، قَالَ: " كِتَابَ اللَّهِ؟ ! أَتَذَرُونَ مَا ضَلَّ الْأَمَمَ قَبْلَكُمْ؟ أَلَا بِمَا اكْتَتَبُوا مِنَ الْكُتُبِ مَعَ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى " قُلْنَا: أَنْحَدَّثُ عَنْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: " حَدِّثُوا عَنِّي وَلَا حَرَجَ، وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ " قُلْنَا: فَتَنَحَدَّثُ عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ: حَدِّثُوا وَلَا حَرَجَ، فَيَاتِكُمْ لَمْ تُحَدِّثُوا عَنْهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا وَقَدْ كَانَ فِيهِمْ أَعْجَبُ مِنْهُ. قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَجَمَعْنَاهَا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَالْقَيْنَاهَا فِي النَّارِ.

...Atâ b. Yesâr'dan (ö.103/721) nakledildiğine göre, Ebû Hureyre (ö.58/678) şöyle demiştir: "Hadisleri yazdığımız bir sırada Hz. Peygamber (sav) yanımıza çıkıp geldi ve "Bu yazdığımız şeyler nedir?" diye sordu. Biz de: "Senden duyduğumuz hadislerdir" dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Allah'ın Kitabı'yla birlikte başka bir kitap mı? Sizden önceki ümmetleri saptıran şeyin ne olduğundan haberiniz var mı? Onları saptıran şey, Allah'ın Kitabı'nın yanı sıra başka kitaplar da yazmalarıdır." "Ey Allah'ın Elçisi! Senden hadîs naklelim mi?" diye sorduk. Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Benden hadis nakletmenizde herhangi bir sakınca yoktur. Ama her kim benim üzerimden yalan söylerse cehennemdeki yerini hazırlasın." "İsrailoğullarından nakilde bulunalım mı?" diye sorunca; "Nakledin bunda bir sıkıntı yoktur. Onlardan ne nakletseniz daha tuhafını onlarda bulursunuz" şeklinde cevap verdi. Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: "Bunun üzerine [Yazılanları] bir tepede toplayıp ateşe attık."³⁷

Ebû Hureyre, hicrî 7. yılın (628) başlarında Tufeyl b. Amr ed-Devsî vasıtasıyla Müslüman olmuş ve kabilesinden altmış veya yetmiş kişi ile birlikte Tufeyl'in başkanlığında Resûlullah ile görüşmek üzere aynı yılın Muharrem ayında (Mayıs 628) Medine'ye gitmiştir.³⁸ Dolayısıyla bu rivâyetin (şayet sahîh ise) hicretten sonra îrad edildiği söylenebilir. Ancak Ebû Saîd el-Hudrî'den (ra) (ö.74/693-94) nakledilen, biraz önce zikrettiğimiz rivâyetlerin isnadında yer alan ve hadis uydurmakla itham edilen *Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem*, Ebû Hureyre'den (ö.58/678) gelen bu rivâyetlerin tüm isnadlarında yer almaktadır. Dolayısıyla hadis yazımını yasaklayan bu rivâyetin isnad açısından *sahîh* olamayacağını belirtmemiz gerekmektedir. A'zâmî de aynı noktaya işaretler, bu hadise itibar edilemeyeceğini ifade etmiştir.³⁹

Rivâyetin hadis kaynakları içerisinde sadece Ahmed b. Hanbel tarafından nakledilmesi ve beşinci asra kadar diğer hadis koleksiyonlarının hiçbirinde zikredilmemiş olması muhteme-

³⁵ Ebû Abdullâh Hüseyin b. İbrâhîm Cüzekânî, *el-Ebâtîl ve'l-menâkîr ve's-sihâh ve'l-meşâhîr* (Riyâd: Dâru's-Semî'î li'n-Neşri ve't-Tevzî'i, 2002), 1/255; İbnü'l-Cevzî, *Câmi'u'l-mesânîd*, thk. Alî Huseyn el-Bevvâb (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 2005), 5/315.

³⁶ Rivâyetin diğer tarîkleri için Bk. el-Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdü'l-ilm*, 33-35.

³⁷ el-Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdü'l-ilm*, 34.

³⁸ M. Yaşar Kandemir, "Ebû Hureyre", *Ebû Hüreyre* (İstanbul: TDV, 1997), 10/160.

³⁹ A'zamî, *Dirâsât*, 1/78.

len *Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem*’in rivâyetlerinin münker olarak kabul edilmesinden kaynaklıdır. Üstelik bu râvinin zayıf olduğunu ifade eden münekkitlerden birinin de Ahmed b. Hanbel [سَأَلْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ؟ فَقَالَ ضَعِيفٌ] olduğu nakledilmektedir.⁴⁰ Buna ilaveten, Ebû Hureyre’den (ö.58/668) nakledilen; “Abdullah b. Amr hariç, Hz. Peygamber’in (sav) ashâbından benden daha çok hadis bilen tek kişi yoktu. Abdullah yazardı, ben ise yazmazdım”⁴¹ rivâyeti bu rivâyet ile çelişmektedir. Zira sıhhati konusunda ittifak edilen bu rivâyet ve konu ile ilgili diğer rivâyetler Hz. Peygamber (sav) döneminde Abdullah b. Amr’ın hadisleri yazdığına net bir şekilde işaret etmekte ve onun hadisleri yazdığına ilişkin herhangi bir tartışma bulunmamaktadır.

Hadis kitâbetini yasaklayan rivâyetlerin üçüncüsü Zeyd b. Sâbit’den gelen rivâyetlerdir:

3. Zeyd b. Sâbit’ten (ö.45/665 [?]) Nakledilen Rivâyetler

Zeyd b. Sâbit, Hicretten on bir yıl önce (m.611) Medine’de doğdu. Resûlullah, Yahudilerle yaptığı görüşmeler ve yazışmalar sırasında mektuplarının güvenilir insanlar tarafından yazılmasını istemiş, vesikaların değiştirilme ihtimaline karşı önlem olarak kendisine yardımcı olması için Zeyd’in İbrânîce (veya Süryânîce) yazmayı öğrenmesini emretmiş; o da kısa sürede bu yazıyı öğrenmiştir.⁴² Zeyd b. Sâbit’in ayrıca Farsça, Rumca, Kıptîce ve Habeşçe bildiği, vahiy inmeye başladığında Hz. Peygamber’in kendilerine haber gönderdiği kâtipler arasında Zeyd’in de bulunduğu zikredilmektedir.⁴³ Rivâyet ilk olarak Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde şu şekilde nakledilmiştir:

حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ زَيْدٍ، عَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: دَخَلَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ عَلَى مُعَاوِيَةَ، فَحَدَّثَهُ حَدِيثًا، فَأَمَرَ إِنْسَانًا أَنْ يَكْتُبَ، فَقَالَ: زَيْدٌ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ " نَهَى أَنْ نَكْتُبَ شَيْئًا مِنْ حَدِيثِهِ، فَمَحَاهُ "

...Muttalib b. Abdullah’dan nakledildiğine göre Zeyd b. Sâbit (ra), Muaviye’nin yanına gitmiş, Muaviye de Zeyd’e Hz. Peygamber’in bir hadisini sormuş, sonra da onu yazmak için birilerini görevlendirince Zeyd b. Sâbit; “Resûlullah (sav), hadis(ler)inden [herhangi] bir şey yazmamızı yasakladı” demiş ve yazılanları imha etmiştir.⁴⁴

Rivâyet, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inden sonra ufak bazı farklarla Ebû Dâvud’un *Sünen* adlı eserinde de şu isnadla nakledilmiştir;

حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنَا أَبُو أَحْمَدَ، حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ زَيْدٍ، عَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْطَبٍ، قَالَ: دَخَلَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ عَلَى مُعَاوِيَةَ، فَسَأَلَهُ عَنْ حَدِيثٍ، فَأَمَرَ إِنْسَانًا أَنْ يَكْتُبَهُ، فَقَالَ لَهُ زَيْدٌ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ " أَمَرْنَا أَنْ لَا نَكْتُبَ شَيْئًا مِنْ حَدِيثِهِ، فَمَحَاهُ "

...Abdullah b. Hantab’dan nakledildiğine göre Zeyd b. Sâbit (ra) (ö.45/665 [?]), Muaviye b. Ebî Süfyân’ın (ö.60/680) yanına gitmiş, Muaviye de Zeyd’e Hz. Peygamber’in bir

⁴⁰ Cüzekânî, *el-Ebâtîl ve ’l-menâkîr*, 1/255.

⁴¹ Buhârî, *el-Câmiu ’s-sahîh*, “İlim”, 3/39.

⁴² İbn Sa’d, *Kitabü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, çev. Musa Kazım Yılmaz (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015), 5/321; Muhammed Hamidullah, “Allah’ın Elçisi (sav) ve Sahabe Devrinde Yazı Sanatı”, *İslami Araştırmalar* 2/7 (1988), 98.

⁴³ Bünyamin Erul, “Zeyd b. Sâbit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/321.

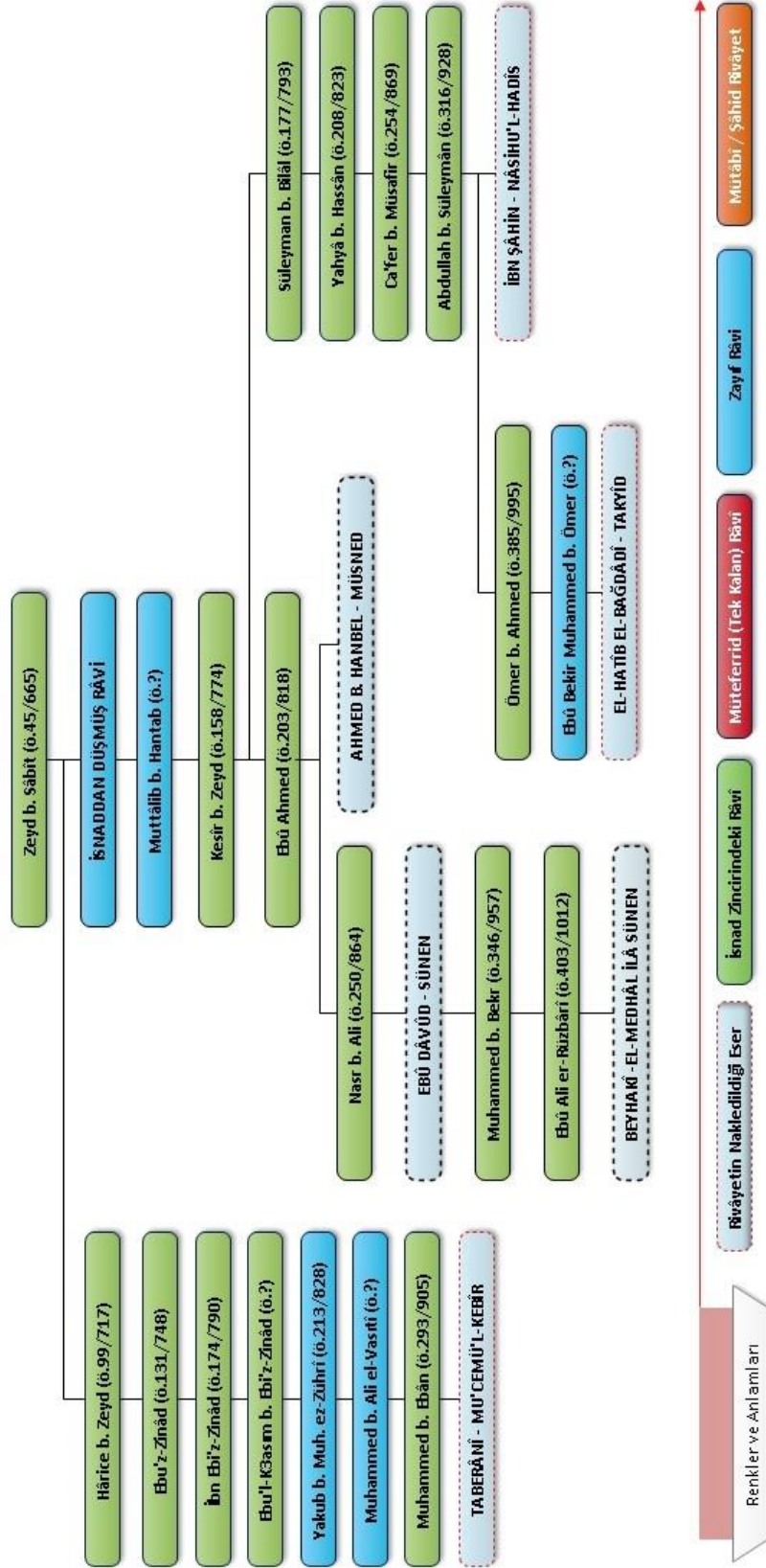
⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 456.

hadisini sormuş, sonra da onu yazmak için birilerini görevlendirince Zeyd b. Sâbit; “Resûlullah (sav) hadîs(ler)inden [herhangi] bir şey yazmamamızı emretti” demiş ve yazılanları imha etmiştir.⁴⁵

Zeyd b. Sâbit’ten nakledilen bu rivâyetin hicrî beşinci asır sonrasındaki eserlerde yedi farklı isnadla, ancak hemen hemen aynı lafızlarla nakledildiği görülmektedir.⁴⁶ Rivâyetin tüm tarîkleri (hicrî beşinci yüzyıla kadar) tetkik edildiğinde, karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır;

⁴⁵ Ebû Dâvud, *es-Sünen* (Riyâd: Beytü’l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998), “İlim”, 24/3.

⁴⁶ Bk. el-Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdü’l-ilm*, 35; İbn Abdilber, *Câmiu beyâni’l-ilm ve fazlihi* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2003), 1/130; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* (Beyrut: Dâru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, 1984), 13/466; el-Hattâbî, *Mealimü’s-Sünen (Şerhu Süneni Ebî Davud)* (Halep: Matbaatü’l-İlmiyye, 1932), 4/184; Beyhakî, *el-Medhal*, 406; Mizzi, *Tuhfetü’l-eşrâf*, 3/226.

Hadislerin yazımını nehyeden bu rivâyetin Zeyd b. Sâbit'ten nakledilmesi, gerçekten ilginçtir. Zira, Ca'fer b. Burkân (ö.150/768), Zührî'den (ö.124/742) rivâyetle “*Zeyd ferâizi yazmasaydı biz o ilmi kaybederdik.*” (وَلَا أَنَّ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ كَتَبَ الْفَرَائِضَ لَرَأَيْتُ أَنَّهَا سَنَدَّهَبُ مِنَ النَّاسِ) ifade-siyle, onun ferâize ilişkin hadisleri yazdığına açık bir şekilde işaret etmektedir.⁴⁷ Kaldı ki şa-yet Zeyd b. Sâbit hadislerin yazılmasına karşı olsaydı, talebelerinin hadisleri kendisinden yazmasına izin vermezdi. Kesîr b. Eflah (ö.63/682), “Biz Zeyd b. Sâbit'in yanında yazardık”⁴⁸ ifadesiyle onun yanında hadisleri yazdıklarını ifade etmektedir. Bizzat Hz. Peygamber'in (sav), “*Ümmetim içinde ferâizi en iyi bilen Zeyd'dir*”⁴⁹ sözüyle ferâiz konusundaki derin bil-gisini takdir ettiği Zeyd b. Sâbit'in ferâize ilişkin eserinin, oğlu Hârîce ve Zeyd ailesinin bü-yükleri tarafından rivâyet edildiği belirtilmiştir.⁵⁰ Hatta bazı çağdaş kaynaklarda Zeyd'in, ferâiz konusunda eser verenlerin ilki olduğu belirtilir.⁵¹

Bütün bu ifadeler, Zeyd b. Sâbit'ten nakledilen kitâbet yasağıyla ilgili bu rivâyetler üzerinde bir şüphe ortaya çıkmasına neden olmakta veya bu yasağın başka bir gerekçesinin bulunabileceğine işaret etmektedir. Nitekim Zeyd b. Sâbit'ten nakledilen bu rivâyetler, isnad açısından problemliler olarak kabul edilmiştir. Söz konusu rivâyetin isnadında bulunan Mutalib b. Abdullah b. Hantab'ın, sahâbeden sadece iki kişiden hadis naklettiği ifade edilmiş ve nak-lettiği rivâyetlerinin çoğu *mürsel*⁵² olarak kabul görmüştür.⁵³ Nasıruddin Elbâni ve A'zamî gibi araştırmacılar sözü edilen hadisin zayıf olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu rivâye-tin hadislerin yazılmasına yönelik yasağa ilişkin delil olarak öne sürülmesi kanaatimizce doğ-ru değildir.

Değerlendirme ve Sonuç

Hadis kitâbetini yasaklayan hadislerden sahîh olarak telakki edilebilecek nitelikte ola-nı, ilk başta zikrettiğimiz; Ebû Saîd el-Hudrî'den (ra) (ö.74/693-94) nakledilen “*Kur'ân dı-şında benden hiçbir şey yazmayınız*” rivâyetidir. Bunun dışında kalan tüm rivâyetlerin, zikret-tiğimiz gerekçelerden dolayı zayıf oldukları söylenebilir. Ancak, sahîh olarak kabul edebile-ceğimiz Ebû Saîd el-Hudrî rivâyeti üzerinde de yukarıda incelediğimiz üzere bazı ihtilaflar

⁴⁷ Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsa Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Abdullâh et-Turkî (Riyad: Merkezu Hicr, 2011), 6/347.

⁴⁸ Beyhakî, *el-Medhal*, 421.

⁴⁹ Tirmizî, *es-Sünen*, “Menâkıb”, 45/32.

⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî' (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1989), 629.

⁵¹ Muhammed Mustafa A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı ve Peygamberimizin Hadislerinin Tedvin Tarihi: (H. 1-150-M. 622-657)*, çev. Hulusi Yavuz (İstanbul: İz Yayıncılık, 1993), 65.

⁵² Sözlükte “göndermek, salıvermek, bırakmak” anlamındaki irsâl masdarından türeyen mürsel kelimesi, terim olarak “tâbiinden bir râvinin, kendisiyle Hz. Peygamber arasındaki ismini atlayarak naklettiği ha-dis” mânasına gelir. Usul âlimleri ve fıkıhçıların kullanımına göre “münkâtî", mu'dal, müdelles ve muallak gibi senedinin herhangi bir yerinden bir veya birden çok râvisi düşen hadis” demektir. Bk. Salahattin Polat, “Mürsel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/52.

⁵³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *et-Târîhü'l-kebir* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2008), 8/153; İbn Adî, *el-Kâmil*, 4/182; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1952), 8/359; Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Mizanü'l-i'tidal fî nak-di'r-ricâl*, thk. Muhammed Rıdvan (Dimeşk: Mu'essesetu'r-Risâle, 2009), 4/343; İbn Ebû Hâtim, *Kitâbü'l-merasil*, thk. Şükrullah Nimetullah Kucânî (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1988), 1/209; Mizzi, *Tuhfetü'l-eşraf*, 6/50.

bulunmaktadır. Nitekim Buhârî ve başka âlimlere göre, bu ifadeler Ebû Saîd el-Hudrî’nin şahsi beyânı olarak ele alınmış ve Hz. Peygamber’e yanlışlıkla nispet edildiği ifade edilmiştir. Kaldı ki rivâyet *merfû* ve *sahîh* olarak kabul edilse de, söz konusu hadisteki vurgunun hadislerin Kur’ân ile aynı sayfaya yazılmasının yasaklanmasına yönelik olduğu görülecektir. Zira rivâyetteki ifade “*benden hadis yazmayınız*” şeklinde değil, “*Kur’ân dışında benden hiçbir şey yazmayınız*” şeklindedir. Bütün bunlar, hadis yasağının en mühim delili olarak öne sürülen bu rivâyetin umûmi bir yasaktan ziyâde, vahyin ilk dönemine ilişkin bir endişeden kaynaklandığını göstermektedir. Ayrıca, böylesine önemli bir konuda *sahîh* olarak sadece Ebû Saîd el-Hudrî’den gelen bir rivâyetin mevcûdiyeti de, bu yasağın genel geçer nitelikte olmadığını göstermektedir. Yasak genel bir yasak olarak mütalaa edilseydi, birçok sahâbenin aynı konuyu dile getirmeleri beklenirdi. Öte yandan böylesine önemli bir hususun sahâbe tabakasında yalnız Ebû Saîd el-Hudrî, tabiîn tabakasında da yine sadece Atâ b. Yesâr tarafından nakledilmiş olması düşündürücüdür.

Kısaca söylememiz gerekirse, hadislerin yazılmasını yasaklayan rivâyetlerin biri hariç diğerleri hadis usûlü açısından sorunlu rivâyetlerdir. Ebû Saîd el-Hudrî’nin naklettiği rivâyette ise yasağın Kur’ân’ın yazımına vurgu yapılarak dile getirilmesi, hadislerle âyetlerin aynı yazılı malzemeye yazımının yasaklandığı izlenimini vermektedir. Zira bu rivâyetlerin hiçbirinde “benden hadis yazmayın” şeklinde bir nehiy söz konusu değildir. Öte yandan Hz. Peygamber sonrası dönemde Hz. Ömer’in hadisleri yazmayı arzu etmesi, hatta bu amaçla konuyu ashap ile istişare etmiş olması ancak sonra “Ben sünnetleri yazmayı istiyordum ama sonra sizden önce çeşitli kitaplar yazan ve akabinde de Allah’ın Kitabı’nı terk ederek bunlara dalan kavimleri hatırladım. Allah’a yemin ederim ki, Allah’ın Kitabı’na ebediyen hiçbir şeyi karıştırmayacağım.”⁵⁴ İfadesiyle bundan vazgeçtiğini bildirmesi de hadislerin yazımını yasaklayan rivâyetlerin ilk yıllara ilişkin ve belli nedenlere binaen irâd edilen hadisler olduğunu göstermektedir. Ancak bu bilginin munkatı bir senetle geldiği ve haberi nakleden Yahyâ b. Ca’de’nin ve Urve b. Zübeyr’in Hz. Ömer’den hadis işitmedikleri, dolayısıyla Hz. Ömer’in hadisleri tedvîn etmeyi düşünüp sonra bundan vazgeçtiğine dair haberlerin, isnâdındaki kopukluk ve tenkide uğramış râviler nedeniyle zayıf ve illetli kabul edilmesi gerektiği bazı araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir.⁵⁵

Her ne kadar teknik olarak zayıf bir rivâyet olarak değerlendirilmiş olsa da Hz. Ömer’in sünnetin yazılmasına yönelik olumsuz bir tavır içerisinde olduğuna dair delil olarak öne sürülen bu rivâyete göre, Hz. Ömer’in sünnetin yazılması konusundaki tereddüdü Hz. Peygamber’den gelen bir yasağa dayanmamaktadır. Şayet bu tavrının sebebi Hz. Peygamber’den (sav) gelen bir bilgi / haber olsaydı Ömer konuyu ashâb ile istişare etmez, ayrıca istihâreye de gerek duymazdı. Hadislerin yazılması konusunda kendisinde oluşan olumsuz ka-

⁵⁴ Ma’mer b. Râşid, *el-Câmi’ (Abdurrezzâk’ın Musannef’i ile birlikte basım)*, thk. Habîburrahman el-’Âzamî (Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 1403), 11/257; Ebû Bekir es-San’ânî Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef* (Beyrut: Darü’t-Te’sil, 2015), 9/115; İbn Abdilber, *Câmiu beyâni’l-ilm*, 1/132; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdü’l-’ilm*, 54; Beyhakî, *el-Medhal*, 407.

⁵⁵ Bk. Mutlu Gül - Hüseyin Kahraman, “Hz. Ebû Bekr ve Hz. ‘Umer’in Hadis Tedvînine Bakışları ile İlgili Rivâyetlerin Tahlili,” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/1 (2015), 144-149.

naatin “Allah’ın Kitabı’nın ihmal edilebileceği” düşüncesine dayandığını bizzat kendisi “*Allah’ın Kitabı’nı terk ederek bunlara dalan kavimleri hatırladım*“ sözüyle ifade etmiştir.

Hz. Peygamber (sav), vahyin ilk dönemlerinde hadislerin Kur’ân gibi yazılmasına yönelik talimat vermemiş olmakla birlikte, bu husus onun hiç hadis yazdırmadığı ve hadislerin yazılmasına müsaade etmediği anlamına gelmemektedir. Neticede hadislerin topluma intikalinde ezber, her ne kadar birincil öneme sahip ise de yazı da sahâbe tarafından kullanılmıştır. Konu ile ilgili rivâyetler bütüncül bir şekilde incelendiğinde, Hz. Peygamber’in birçok defa hadisleri [talimatları] yazdırdığı, görevlendirdiği kişilere bu talimatları yazılı olarak verdiği ve aynı zamanda hadislerin şahsî olarak yazılmasına müsaade ettiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- A’zamî, Muhammed Mustafa. *Dirâsât fi’l-hadisi’n-nebevî*. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü’l-İslâmî, 1980.
- A’zamî, Muhammed Mustafa. *İlk Devir Hadis Edebiyatı ve Peygamberimizin Hadislerinin Tedvin Tarihi: (H. 1-150-M. 622-657)*. çev. Hulusi Yavuz. İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.
- Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekir es-San’ânî. *el-Musannef*. Beyrut: Darü’t-Te’sil, 2015.
- Ağırman, Cemal. “Hadis Edebiyatının İntikal Safhaları ve Kitâbet Meselesi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001), 155-168.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şu‘ayb el-Arnaût - Âdil Mürşid. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001.
- Ahmed, İmtiyaz. *Delâilü’t-tevsîki’l-mübekkir li’s-sünne ve’l-hadîs*. Karaçi: Câmîatü’d-Dirâsâtî’l-İslâmiyye, 1990.
- Bağdâdî, Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb. *Takyîdü’l-’ilm*. Beyrut: Dâru İhyâi’s-Sünneti’n-Nebeviyye, 1974.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsa. *el-Medhal ilâ ’ilmi’s-Sünen*. thk. Muhammed Avvâme. Kâhire: Dâru’l-Yüsr, 2017.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsa. *es-Sünenü’l-kübrâ*. thk. Abdullâh et-Türkî. 22 Cilt. Riyad: Merkezi Hicr, 2011.
- Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik. *el-Bahru’z-zehâr (Müsnedü’l-Bezzâr)*. thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Âdil b. Sa’d, Sabrî Abdilhâlik. 28 Cilt. Medine: Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, 2009.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *ed-Du’afâ’u’s-Sağîr*. thk. Ebû Abdullâh Ahmed b. İbrahim b. Ebî’l-Ayneyn. 4 Cilt. Dimyat: Mektebetu İbn Abbâs, 2005.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu’s-sahîh*. Riyâd: Beytü’l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Edebü’l-müfred*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî’. Beyrut: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1989.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *et-Tarîhü’l-’evsat*. thk. Teysîr b. Sa’d, Yahyâ b. Abdullâh. 4 Cilt. Riyad: Mektebetu’r-Ruşd, 2005.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *et-Târîhü’l-kebîr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2008.
- Cehşiyârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdûs b. Abdillâh el-. *Kitâbü’l-vüzerâ’ ve’l-küttâb*. ed. Mustafa es-Sekkâ v.dğr. Kahire: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, 1937.

- Cüzekânî, Ebû Abdullâh Hüseyin b. İbrâhîm. *el-Ebâtîl ve'l-menâkîr ve's-sihâh ve'l-meşâhîr*. 2 Cilt. Riyâd: Dâru's-Semî'î li'n-Neşri ve't-Tevzî'i, 2002.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b Fadl b. Behrâm. *es-Sünen*. ed. Huseyn Selîm Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Demir, Mahmut - Özafşar, Mehmet Emin. "Zayıf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/157-160. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. Riyâd: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998.
- Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ahmed b Ali b. Müsenna. *Müsnedu Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru't-Te'sîl, 2017.
- Efendioğlu, Mehmet. "Sahih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/523-525. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Er, İbrahim Halil. *Hz. Muhammed'in (sav) Mektupları*. İstanbul: Mevsimler Kitap, 2017.
- Erul, Bünyamin. "Tedlîs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/262-264. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Erul, Bünyamin. "Zeyd b. Sâbit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/321-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Gül, Mutlu - Kahraman, Hüseyin. "Hz. Ebû Bekr ve Hz. 'Umer'in Hadis Tedvînine Bakışları ile İlgili Rivayetlerin Tahlili,". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/1 (2015), 137-156.
- Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed. *el-Müstedrekü ala's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ'. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- Hamidullah, Muhammed. "Allah'ın Elçisi (sav) ve Sahabe Devrinde Yazı Sanatı". *İslami Araştırmalar* 2/7 (1988), 95-102.
- Hamidullah, Muhammed. *Hazreti Peygamberin Altı Orjinal Diplomatik Mektubu [Bütün Eserleri; 2]*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 1990.
- Hamidullah, Muhammed. *Mecmuatü'l-vesâiki's-siyâsiyye li'l-ahdi'n-nebevî ve'l-hilâfe*. Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1983.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm. *Me'alimü's-Sünen (Şerhu Süneni Ebî Davud)*. 4 Cilt. Halep: Matbaatü'l-İlmiyye, 1932.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddin Yûsuf b. Abdillâh Muhammed el-Kurtubî. *Câmi'u beyâni'l-ilm ve fazlihi*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2003.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah. *el-Kâmil fî du'afâi'r-ricâl*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavved. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.

- İbn Arrâk, Ali b. Muhammed b. Ali b. Abdirrahman. *Tenzîhu’s-şerîati’l-merfûa ani’l-ahbâri’s-şeniâti’l-mevzû’a*. thk. Abdulvahhâb Abdullatîf-Abdullah Muhammed. 2 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1399.
- İbn Ebû Hâtim. *el-Cerh ve’t-ta’dîl*. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1952.
- İbn Ebû Hâtim. *Kitâbü’l-merasil*. thk. Şükrullah Nimetullah Kucânî. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1988.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir b. Abdullâh. *el-Musannef*. thk. Sa’d b. Nâsır eş-Şetrî. 10 Cilt. Riyad: Dâru Kunûzi İşbiliyâ, 2015.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Fethu’l-bârî şerhu Sahîhi’l-Buhârî*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1959.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed. *Sahîhu İbn Hibban el-Müsnedü’s-sahih ale’t-tekâsim ve’l-envâ’*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 2013.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî. *Kitâbü’l-mecrûhîn mine’l-muhaddisîn*. thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi. Riyâd: Dârü’s-Sümeiyî, 2000.
- İbn Sa’d, Ebû Abdullah Muhammed b Sa’d b Menî’ ez-Zührî. *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*. çev. Musa Kazım Yılmaz. 11 Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015.
- İbn Şahin, Ebu Hafs Ömer b Ahmed b Osman el-Bagdadî. *en-Nasih ve’l-mensuh mine’l-hadis*. thk. Semîr b. Emîn ez-Zuheyri. Zerka: Mektebetu’l-Menâr, 1998.
- İbnu’l-Kayserânî, Ebû’l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Alî b. Ahmed el-Makdisî. *Zahîratu’l-Huffâz mine’l-Kâmil l’İbni’Adiyy*. thk. Abdurrahman el-Feryevâî. 4 Cilt. Riyâd: Dârü’s-Selef, 1996.
- İbnü’l-Cevzî, Ebû’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî. *Câmi’u’l-mesânîd*. thk. Alî Huseyn el-Bevvâb. 8 Cilt. Riyad: Mektebetu’r-Ruşd, 2005.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ebû Hureyre”. *Ebû Hüreyre*. 10/160-167. İstanbul: TDV, 1997.
- Küçük, Raşit. “Ebû Saîd el-Hudrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/223-224. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Küçükaşcı, Mustafa Sabri. “Kâtip”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/49-52. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Luveyn, Ebû Ca’fer Muhammed b. Suleymân b. Habîb el-Esedî. *el-Cuz’*. thk. Ebû Abdurrahmân Mes’ad b. Abdülhamîd es-Sa’denî. Riyad: Edvâ’u’s-Selef, 1997.
- Ma’mer b. Râşid. *el-Câmi’(Abdurrezzâk’ın Musannef’i ile birlikte basım)*. thk. Habîburrahman el-’Azamî. Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 1403.
- Mizzi, Ebû’l-Haccâc Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman. *Tuhfetü’l-eşrâf bi-ma’rifeti’l-etrâf*. Bombay: Dârü’l-Kayyime, 1966.

- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-sahîh*. Riyâd: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb. *es-Sunenul'l-kubrâ*. thk. Hasan Abdulmun'im eş-Şelebî. 10 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2001.
- Polat, Salahattin. "Mürsel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/52-54. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1984.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. Riyâd: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998.
- Uğur, Mücteba. "Hasen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/374-375. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ukaylî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Amr. *ed-Du'afâu'l-kebîr*. thk. Abdulmut'î Emîn Kal'acî. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-'İlmiyye, 1984.
- Yücel, Ahmet. *Hadîs İstılâhlarının Doğuşu ve Gelişimi Hicri İlk Üç Asır*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996.
- Yücel, Ahmet. "Hadislerin Yazılmasıyla İlgili Rivayetlerin Tenkit ve Değerlendirilmesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16-17 (2014), 91-121.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Mizanü'l-i'tidal fî nak-di'r-ricâl*. thk. Muhammed Rıdvan. 5 Cilt. Dımeşk: Mu'essesetu'r-Risâle, 2009.

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s)

Muhittin DÜZENLİ

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledges that received not external funding support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The author declares that he have no competing interests.